

*Potujoča knjižnica Mariborske knjižnice
Kolekcije in bibliobus*

Kolekcije potujoče knjižnice

Iz Poslovnika potujoče knjižnice (28. 5. 1969): »Potujoča knjižnica za območje takratne mariborske občine, ki sta jo ustanovili v letu 1969 Študijska knjižnica v Mariboru in Mestna knjižnica Maribor kot samostojno enoto Mestne knjižnice, je posojala knjige vsem nesamostojnim ljudskim knjižnicam in izposojevališčem knjig na območju občine Maribor. Knjižno zalogo potujoče knjižnice so sestavljale poljudnoznanstvene in strokovne knjige z vseh področij in kvalitetno leposlovje za odrasle in mladino. Knjige je potujoča knjižnica posojala v zbirkah od 50 do 150 knjig (»potujoče zbirke«). Knjige sta skupaj izbrala vodja potujoče knjižnice in knjižničar nesamostojne knjižnice. Potujoče zbirke lahko ostanejo v nesamostojnih ljudskih knjižnicah in izposojevališčih 6 do 8 mesecev.«

Svet za kulturo in znanost mariborske občinske skupščine je že 17. januarja 1969 sprejel prvi osnutek načrta o razvoju mreže ljudskih knjižnic na območju občine Maribor.

Pred letom 1969 sta kolekcije za nesamostojne knjižnice pripravljali Mestna in Delavska knjižnica, vsaka na svojem področju. Pri sestavljanju kolekcij sta knjižnici imeli težave, ker zaradi pomanjkanja finančnih sredstev nista mogli kupovati dovolj izvodov knjig, po katerih so bralci največ povpraševali.

Leta 1969 je bilo na mariborskem območju 38 nesamostojnih knjižnic, ki so skupaj imele 53.035 knjižnih enot, na leto pa so izposodile 36.501 knjig. To so bile knjižnice kulturno-umetniških društev in ljudske knjižnice. Knjižnice so delovale v skromnih razmerah: v majhnih in neustreznih prostorih, knjižni fond ni bil strokovno urejen (razen izjemoma), denarja za nove knjige je bilo vedno premalo. Nabava je bila nizka, neredna in nenačrtna. Knjižničarji oz. izposojevalci so bili vsi prostovoljci, vendar izredno prizadevni, požrtvovalni in

delavni. Mnogi so v ljudskih knjižnicah predano delali desetletja.

Že v programu razvoja knjižničarstva v mariborski občini do leta 1970 je bilo zapisano, da je potrebno za potujočo knjižnico – ko se bosta združili Delavska in Mestna knjižnica, v okviru načrtovanja nove knjižnične mreže izpolniti pogoje, da bo omogočeno redno oskrbovanje knjižnic s knjigami. Ti pogoji so:

- ustrezni prostori na Rotovškem trgu 2,
- strokovna in tehnična moč,
- sredstvo za prevažanje knjig,
- stalna zadostna zaloga knjig.

S 1. 1. 1971 je matično službo in s tem potujočo knjižnico prevzel bibliotekar France Planteu.

Sredstva za potujočo knjižnico je prispevala Kulturna skupnost Maribor. Mariborska knjižnica pa je vseskozi zagotavljala nabavo knjig, strokovno obdelavo in opremo ter prevoze. Izposoja knjig vsem izposojevališčem je bila že od začetka brezplačna.

Knjižni fond potujoče knjižnice je od leta 1974 namenjen tudi za kolekcijo na bibliobusu, prav tako pa za enote Mariborske knjižnice in za kolekcije vzajemne knjižnice.

Kolekcije potujoče knjižnice so velike od 200 do 2.000 ali več knjig, odvisno od velikosti izposojevališča, in so v knjižnici od 6 mesecev do 2 let. Knjižničarji oz. izposojevalci so še zmeraj prostovoljci, različnih poklicev in izobrazbe. Usposabljali smo jih na seminarjih ali individualno ob obiskih izposojevališč.

Kolekcije potujoče knjižnice smo v izposojevališča dostavili v kovčkih, v kartonskih škatlah in z najrazličnejšimi prevoznimi sredstvi: z rednimi avtobusnimi linijami, s tovornjaki, z osebnimi avtomobili. Ko je Mariborska knjižnica leta 1984 kupila kombi, je bilo vprašanje prevozov urejeno. Pri oblikovanju kolekcij so poleg knjižničarjev Mariborske knjižnice (France Planteu, Maja Mlinarič, Majda Primožič, Barbara Kovař in Majda Blagšič) sodelovali knjižničarji iz društvenih knjižnic in se tako boljše seznanili s fondom potujoče knjižnice in sestavo kolekcije.

Kolekcijam so priloženi sezname knjig, ki so urejeni tematsko, abecedno ali po inventarnih številkah knjig, ki so v zbirki.

V izposojevališča društvenih knjižnic prenašamo razstave, pomagamo pri organizaciji prireditev ali akcij.

Joško Škilan je najraje med knjigami

Večer, 15. januar 1990

Z razvojem knjižnične mreže na mariborskem območju se je število teh knjižnic močno zmanjšalo. Knjižnice so prerasle:

- v enote Mariborske knjižnice (s strokovnim kadrom, lastnim knjižničnim gradivom, ustreznimi prostori, okolju primernim in potrebnim odpiralnim časom): Bistrica ob Dravi, Hoče, Kamnica, Lovrenc na Pohorju, Pekre, Pesnica, Pobrežje, Ruše, Studenci, Šentilj, Tezno.
- v postajališča bibliobusa (mobilna potujoča knjižnica, enakovredna stacioniranim enotam): Bresternica, Brezje, Ceršak, Dobrovce, Fram, Gaj, Jakobski Dol, Jarenina, Jurij ob Pesnici, Korena, Malečnik, Pernica, Rače, Razvanje, Sladki Vrh, Starše, Svečina, Zg. Duplek, Zg. Velka.
- delujoče društvene knjižnice (večina v neustreznih prostorih z zastarelim in neaktualnim knjižnim fondom, knjižničarji so prostovoljci, lastnih sredstev imajo zelo malo, večino gradiva pridobijo s kolekcijami potujoče knjižnice): Gradišče na Kozjaku, Hotinja vas, Slivnica, Zg. Kungota.

Društvena knjižnica Bistrica ob Dravi, 1970.

Foto: Arhiv Mariborske knjižnice

V izposojevališča pošiljamo poleg kolekcij tudi razstave, pomagamo pri organizaciji literarnih večerov, okroglih miz. Prav tako bralce obveščamo o dejavnostih v Mariborski knjižnici.

Od leta 1969 do 1999 smo za društvene (ljudske, nesamostojne) knjižnice oblikovali več kot 250 kolekcij potujoče knjižnice, v njih je bilo okoli 85.000 knjig.

Bibliobus

Natanko pred sedemindvajsetimi leti, leta 1972, se je v Mariborski knjižnici pričela akcija za nabavo knjižnice na kolesih - bibliobusa. Ideja je nastajala že leta prej, ko smo ugotavljali, da s kolekcijami knjižničnega gradiva ne moremo pokriti vseh potreb prebivalstva v okolici Maribora. Ljudem iz teh krajev smo želeli zagotoviti enakovredno dostopnost do našega gradiva, kar jim je takrat onemogočala prevelika razdalja do prve stacionirane knjižnice.

Leta 1974 so se zamisli uresničile in luč sveta je zagledal prvi bibliobus Mariborske knjižnice. Sofinancirali so ga Kulturna skupnost Maribor, Kulturna skupnost Slovenije, Občinski svet ZSS Maribor, TAM, Karoserist in Kreditna banka Maribor. Bibliobus smo prevzeli spomladi in ga do proslavljanja 25-letnice Mariborske knjižnice usposobili za delo - pripravili smo knjižni fond in mrežo postajališč. 13. novembra je odpeljal na svojo kulturno pot po štirih občinah: Maribor, Lenart, Radlje in Slovenska Bistrica. Število postajališč se je v naslednjih letih spreminjalo, glede na potrebe prebivalstva v posameznih krajih.

Prvi bibliobus je vzdržal 11 let, prenehal je voziti oktobra leta 1985. Življenjska doba se mu je iztekla že mnogo let prej in je lahko svojo funkcijo tako dolgo opravljal le ob skrbnem vzdrževanju šoferja in knjižničarja Toneta Stipiča. V vseh teh letih so na bibliobusu predano skrbeli za svoje bralce še Ernest Vodopivec, Anica Siranko, pomagali pa Nada Stolnik, Milena Gril in Danica Belej.

*Otvoritev prvega bibliobusa
Mariborske knjižnice, ki je
bralce obiskoval od leta 1974
do 1985. Foto: Arhiv
Mariborske knjižnice*

Leta 1985 se je pričela akcija za nakup novega vozila. Mestna kulturna skupnost je zagotovila plačilo predujma, ki je znašal 60% cene. Tako je bilo mogoče naročiti izdelavo bibliobusa. Podvozje je bilo kmalu nared, zataknilo se je pri izdelavi nadgradnje. V času čakanja na vozilo smo iskali še manjkajoča finančna sredstva. Pri tem sta sodelovali Matična knjižnica Lenart in Knjižnica Josipa Vošnjaka Slovenska Bistrica. Prva je dobila namenska sredstva od KSS iz sklada za nerazvite, v drugi knjižnici pa so delavke dobile denar iz številnih virov, kar so dosegle z osebno pobudo in zagnanostjo. Finančno podporo je prispevala tudi tovarna Zlatorog. Bibliobus sta izdelala TAM in Karoserist, ki sta del sredstev prispevala tako, da nista zviševala cene.

Krst drugega bibliobusa je bil 8. aprila 1987 leta, z vožnjami je pričel 13. aprila. Takoj na začetku smo vključili dve novi postajališči v občini Lenart.

Zaradi potrebe po novih postajališčih smo leta 1990 uvedli celodnevno vožnjo bibliobusa in dvoizmensko delo. Razširili smo število postajališč, ki je do leta 1999 naraslo na 49 v občinah Maribor, Benedikt, Cerkvenjak, Duplek, Hoče - Slivnica, Kungota, Lenart, Miklavž na Dravskem polju, Pesnica, Rače-Fram, Slovenska Bistrica, Starše, Sv. Ana in Šentilj.

Drugi bibliobus Mariborske knjižnice, ki je vozil od leta 1987 do leta 1998. Foto: Arhiv Mariborske knjižnice

Ekipo bibliobusa so v teh letih sestavljali Anica Siranko, Tatjana Urbančič, Dragica Haramija, Tone Stipič, Mojca Gomboc, Jože Antolič, Ksenija Trs, krajši čas so na bibliobusu delale tudi Lea Kresnik, Tanja Pernat, Irena Gradišnik in Zdenka Gajser.

Čas je spet prinesel svoje in tudi drugi bibliobus Mariborske knjižnice je začel nagajati, vrstila so se popravila, tako da smo leta 1996 začeli dogovore o novem bibliobusu. Odločitev, kakšen naj bo, ni bila lahka. Veliko smo se dogovarjali, iskali informacije doma in v tujini in se na koncu le odločili. Z našo izbiro so se po številnih dogovarjanjih strinjali tudi financerji, ki so nam nakup bibliobusa omogočili: Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, Mestna občina Maribor, občine Duplek, Kungota, Pesnica, Rače-Fram, Starše, Šentilj, Slovenska Bistrica in Lenart, precejšen delež, predvsem za računalniško opremo, pa smo pokrili sami.

Vozilo so izdelali v podjetju AS Remont v Domžalah na uvoženem avtobusnem podvozju Mercedes-Benz. Dolgo je 12 m, široko 2,5 m in s knjižničnim gradivom težko 18.000 kg. Zunanjo podobo je oblikoval ilustrator Samo Jenčič.

Najnovejši, računalniško opremljen bibliobus, marec 1999. Foto: Bogo Čerin

V bibliobusu je bralcem na voljo 5.000 enot knjižničnega gradiva, (leposlovje in strokovno gradivo za otroke, mladostnike in odrasle), ki ga redno dopolnjujemo iz fonda Potujoče knjižnice, ki obsega 66.000 enot gradiva. Novost sta dve vrtljivi polici, na katere smo namestili časopise in revije ter knjižne novosti. Otrokom je na voljo manjši kotiček, kjer lahko najmlajši malce posedijo in pobrskaajo po knjigah, večjim so na voljo sedeži v zadnjem delu vozila. Tam je nameščen tudi TV z videorekorderjem, tako da si lahko obiskovalci med obiskom knjižnice ogledajo tudi risanko, video spot, potopisni film...Stranska in strešna okna omogočajo veliko svetlobe. Knjižnični pult je postavljen v

sprednjem delu vozila, zato da imajo bralci čim več prostora za brskanje po knjižnih policah, ki so nameščene vzdolž cele dolžine vozila.

Del ekipe bibliobusa: Jože Antolič, Mojca Gomboc, Tone Stipič, upokojena knjižničarka Anica Siranko, spodaj Barbara Kovač, 1997. Foto: Arhiv Mariborske knjižnice.

V bibliobusu so nameščene tudi klimatske naprave, WC, tekoča voda, manjši hladilnik in avtomat za kuhanje kave ali čaja.

Največja novost je računalniška opremljenost. Že na začetku smo se odločili, da bo novi bibliobus postal še ena, tokrat potujoča enota Mariborske knjižnice, vključena v sistem Cobiss. Po skupnih razgovorih, analizi obstoječega poslovanja na bibliobusu, proučitvi različnih možnosti avtomatiziranega poslovanja, iskanja informacij in komunikacij, so strokovnjaki Instituta informacijskih znanosti v Mariboru izdelali Idejni projekt tehnične in programske rešitve avtomatizacije knjižničnega poslovanja v potujoči knjižnici.

Že v fazi izgradnje bibliobusa so bile nameščene potrebne instalacije. Na končnem postajališču ob Knjižnici Tezno smo poskrbeli za ustrezno komunikacijsko opremo in najeto linijo za prenos podatkov, ki omogoča povezavo z računalnikom v Osrednji knjižnici na Rotovškem trgu v centru mesta Maribora. Na bibliobus smo namestili računalnik Alpha, dva terminala za avtomatizirano izposojno in en terminal za iskanje po elektronskem katalogu Cobiss/Opac, dva čitalca črtne kode in tiskalnik za izpis podatkov o izposojenem gradivu ali različnih plačilih bralcev.

Računalnik se napaja z električno energijo preko razsmernika iz baterij, nameščenih v zadnjem delu vozila, lahko pa tudi preko avtobusnega agregata ali z direktno priključitvijo na električno omrežje, če je ta na voljo na posameznem postajališču.

Na računalniku Alpha v bibliobusu je kopija celotne lokalne baze podatkov Mariborske knjižnice. Tako imamo pregled nad knjižničnim fondom vseh enot Mariborske knjižnice, med katerimi je tudi Potujoča knjižnica, evidentirani so vsi člani in vse transakcije, možno je iskanje po Opac-u. To omogoča enotno statistično obdelavo podatkov.

Ko je bibliobus na terenu, se v času avtomatizirane izposoje in iskanja informacij ažurirajo podatki, vezani na poslovanje bibliobusa, podatki o izposoji in knjižničnem fondu v ostalih enotah pa ostajajo nespremenjeni. Vsak dan, ko se bibliobus vrne na končno postajališče, s priključitvijo na najeto linijo uskladimo obe bazi podatkov - torej bazo podatkov na računalniku v osrednji knjižnici in bazo podatkov na računalniku v bibliobusu. Drugi dan gre bibliobus na pot s popolnoma ažurnimi podatki.

Trenutno še ni možna povezava bibliobusa z osrednjo knjižnico na posameznih postajališčih, torej ko je bibliobus na terenu. Najprej bomo to poskusili ustvariti preko brezžične telefonske povezave in ustrezne komunikacijske opreme, čeprav ima precejšnje pomanjkljivosti - majhna hitrost prenosa podatkov, slaba kvaliteta prenosa, visoki stroški, vendar je v

tem trenutku to edina možna različica. Infrastruktura na posameznih postajališčih namreč še ne omogoča ustreznih priključkov.

Tretji bibliobus Mariborske knjižnice je pričel obiskovati svoje bralce konec aprila 1998, slavnostna otvoritev na Trgu svobode v Mariboru je bila 20. maja.

*Otvoritev novega bibliobusa –
20. maj 1998. Foto: Nika
Pugelj*

Stalno ekipo knjižničarjev na novem bibliobusu sestavljajo Tone Stipič in Jože Antolič, ki sta hkrati šoferja in knjižničarja ter Mojca Gomboc, vodja in Ksenija Trs, knjižničarka. Obisk je na mnogih postajališčih že tako velik, da jim pri delu redno pomagajo še Damijan Mlinarič, Jože Čonč in Stanko Krainer. Kot šoferja in knjižničarja vskočita tudi Aleš Brodnik in Sašo Radič.

Leta 1999 obiskuje novi bibliobus 49 postajališč v sedaj že 14 občinah - Maribor, Benedikt, Cerkevjak, Duplek, Hoče - Slivnica, Kungota, Lenart, Miklavž na Dravskem polju, Pesnica, Rače - Fram, Slovenska Bistrica, Starše, Sv. Ana in Šentilj. Vozi v ponedeljek, torek, četrtek in petek ves dan in v soboto dopoldan. V sredo knjižničarji menjujejo knjige, urejajo notranjost, pregledujejo statistike, skratka, opravljajo interno delo.

Konec leta 1998 je bilo na bibliobusu vpisanih 3.669 bralcev, ki so knjižnico obiskali 30.000 krat in si izposodili 105.000 enot knjižničnega gradiva.

Želja po novih postajališčih je kar precej, vendar bomo lahko potrebe posameznih krajev in naselij, kjer ni stabilne knjižnice, pokrivali le z dodatnim bibliobusom.

V slovenskem prostoru trenutno deluje devet bibliobusov. Med knjižničarji slovenskih potujočih knjižnic poteka dobro sodelovanje. Vsako leto organiziramo letno srečanje v enem od slovenskih krajev. V začetku julija leta 1997 smo imeli srečanje v Mariboru, kjer smo na Trgu svobode uspešno predstavili slovenske bibliobuse.

Vodja našega bibliobusa Mojca Gomboc je tudi podpredsednica Sekcije za potujoče knjižnice pri Zvezi bibliotekarskih društev Slovenije, kjer se uspešno rešujejo skupni problemi in naloge vseh slovenskih potujočih knjižničarjev.